

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

ЦИМБАЛ Л. І.

УДК 37.014.54: 339.13.01

Цимбал Л. І. Напрями вдосконалення державного регулювання ринку освітніх послуг

Малодослідженим питанням у сьогоденній науці залишається питання вдосконалення регулюючого впливу держави на ринок освітніх послуг. Саме тому в статті розглядається вдосконалення методів державного регулювання ринку освітніх послуг. Під час роботи над статтею було використано такі методи дослідження, як аналізу та синтезу, індукції та дедукції, діалектичний метод дослідження та метод кількісного аналізу. У статті автор надає наукове обґрунтування структури регулятивного механізму, що забезпечує ефективне функціонування ринку освітніх послуг на сучасному етапі. Результатом дослідження є узагальнення і схематичне відображення структури регулятивного механізму для підвищення ефективності функціонування ринку освітніх послуг.

Ключові слова: освітні послуги, ринок освітніх послуг, державне регулювання, регулюючий вплив, принципи управління, методи управління, управління на ринку освітніх послуг.

Рис.: 1. **Бібл.:** 8.

Цимбал Людмила Іванівна – кандидат економічних наук, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: l.tsimbal@ukr.net

УДК 37.014.54: 339.13.01

UDC 37.014.54: 339.13.01

Цимбал Л. И. Направления совершенствования государственного регулирования рынка образовательных услуг

Tsymbal L. I. Directions of Improvement of State Regulation of the Market of Educational Services

Малоисследованным вопросом в современной науке остается вопрос совершенствования регулирующего воздействия государства на рынок образовательных услуг. Именно поэтому в статье рассматривается совершенствование методов государственного регулирования рынка образовательных услуг. Во время работы над статьей были использованы такие методы исследования, как анализа и синтеза, индукции и дедукции, диалектический метод исследования и метод количественного анализа. В статье автор дает научное обоснование структуры регулятивного механизма, обеспечивающего эффективное функционирование рынка образовательных услуг на современном этапе. Результатом исследования является обобщение и схематическое отображение структуры регулятивного механизма для повышения эффективности функционирования рынка образовательных услуг.

The issue of improvement of the regulating influence of the state upon the market of educational services is still little-studied in modern science. That is why, the article considers improvement of methods of state regulation of the market of educational services. The article uses such methods of study as methods of analysis and synthesis, induction and deduction, dialectical method of study and method of quantitative analysis. The article conducts scientific justification of the structure of the regulative mechanism that ensures efficient functioning of the market of educational services at the modern stage. The result of the study is generalisation and schematic presentation of the structure of the regulative mechanism for increase of efficiency of functioning of the market of educational services.

Ключевые слова: образовательные услуги, рынок образовательных услуг, государственное регулирование, регулирующее влияние, принципы управления, методы управления, управление на рынке образовательных услуг.

Key words: educational services, market of educational services, state regulation, regulating influence, management principles, management methods, management in the market of educational services.

Рис.: 1. **Библ.:** 8.

Рис.: 1. **Библ.:** 8.

Цимбал Людмила Ивановна – кандидат экономических наук, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

Tsymbal Lyudmyla I. – Candidate of Sciences (Economics), Kyiv National Economic University named after. V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: l.tsimbal@ukr.net

E-mail: l.tsimbal@ukr.net

Регулювання ринку освітніх послуг України на сучасному етапі потребує розробки нового та підвищення ефективності застосування існуючого інструментарію. Це вимагає аналізу регулювання не лише відокремлено, а і як однієї з функцій управління. Економічна криза призвела до необхідності переоцінки ефективності системи управління сферою освіти. Управління ринком освітніх послуг передусім стосується державного сектора ринку, але не може не враховувати і не впливати на ринкові відносини. Це пов'язано з тим, що від того, як управляють державним сектором, залежить розвиток сектора приватної освіти. Саме ці питання вимагають удосконалення і розробки нових напрямів державного регулювання ринку освітніх послуг.

Питаннями дослідження ринку освітніх послуг займається значна кількість науковців. Серед них загальні тенденції розвитку ринку досліджують В. П. Андрущенко, І. С. Каленюк, В. Д. Базилевич, Д. В. Богиня, Л. В. Губерський, М. З. Згуровський, В. І. Луговий та інші. Питання управління ринком освітніх послуг висвітлено в роботах

зарубіжних вчених, зокрема В. Афанасьєва, Н. Архіпова, Г. Балихіна, П. Лоранжа, М. Лукашенко, О. Панкрухіна та ін. При цьому залишаються малодослідженими питання вдосконалення державного регулювання ринку освітніх послуг у сучасних умовах.

Відповідно до цього метою статті є розробка напрямів удосконалення регулюючого впливу держави на ринок освітніх послуг в Україні.

Результати функціонування ринку освітніх послуг на сучасному етапі вказують на низький рівень ефективності управління та регулювання. Регулювання, як функція управління, повинне ґрунтуватися на успішному виконанні планування та організації роботи ринку. Варто виділити такі **функції управління**: планування, організація, координування, контроль, регулювання, облік, аналіз.

Планування включає формування завдань, які необхідно реалізувати. Планування може набувати форм довгострокового, середньострокового та короткострокового. Довгострокове планування передбачає формування стра-

тегічного плану розвитку освіти, який включає в себе визначення основних цілей функціонування ринку освітніх послуг, шляхів їх досягнення та соціальні завдання. Середньострокове планування на сучасному етапі повинно включати план оптимізації структури ринку освітніх послуг і заходи щодо входження ринку освітніх послуг України до загальноєвропейського. Короткострокове планування передбачає формування фінансового плану, у межах якого вищі навчальні заклади мали б можливість здійснювати свою діяльність із збереженням певних свобод.

Для успішного виконання плану необхідно реалізувати функцію *організації*, яка передбачає підбір необхідних інструментів і розподіл основних завдань між рівнями і ланками управління.

Виконання плану повинно передбачати чітку *координацію* діяльності усіх елементів системи управління. Це досить важко реалізувати, оскільки мережа вищих навчальних закладів підпорядкована 26 міністерствам і відомствам. Саме тому координація діяльності повинна ґрунтуватися на забезпеченні загальної мети функціонування системи освіти.

Контроль як функція управління покликаний забезпечувати відповідність процесу функціонування ринку встановленим нормам і правилам. Контролювання діяльності ринку освітніх послуг перевіряє наявний стан та його відповідність визначеним цілям.

Усунення диспропорцій, які можуть виникати в процесі функціонування ринку, забезпечується *регулюванням діяльності ринку*. На основі регулювання та контролю діяльності повинен здійснюватися *облік*, який повинен відображати об'єктивні процеси, що відбуваються під час розвитку ринку. Облік також забезпечує кількісну та якісну оцінку функціонування ринку освітніх послуг.

Реалізація основних функцій управління ринком освітніх послуг передбачає використання певних *методів роботи*. Найпоширенішими методами управління є організаційні, соціально-психологічні та економічні.

До *організаційних методів* управління ринком освітніх послуг відносимо систему організаційних і розпорядчих впливів, які спрямовані на досягнення мети. Ці методи управління включають адміністративні методи регулювання і передбачають формування законодавчої та правової бази, яка б відповідала сучасним тенденціям розвитку ринку та вимогам розвитку економічних відносин. Так, на сучасному етапі потребує доопрацювання нормативне забезпечення кредитування доживачів на отримання освітніх послуг, адже немає чітко відпрацьованого механізму повернення кредитних коштів та їх зарахування на рахунки вищих навчальних закладів. Окрім того, таке кредитування відноситься до довгострокових фінансових операцій, а отже має високий ступінь ризику. Шляхом виходу з такої ситуації може бути запровадження колективної відповідальності за отримання вищої освіти, яка може набувати форм впровадження податку на доходи осіб із вищої освітою. Це дасть змогу зменшити відповідальність держави перед приватними кредитними організаціями у випадку неспроможності відшкодування кредиту фізичною особою.

До методів управління ринку освітніх послуг відносяться *соціально-психологічні методи*, які теж можуть відігравати значну роль при формуванні суспільної свідомості та відношення до вищої освіти. Соціально-психологічні методи включають соціологічні дослідження, профорієн-

тацію, формування відношення до спеціальностей та нових напрямів підготовки. На вибір спеціальності активно впливають батьки, які навчалися 15 – 20 років тому, і їх знання про сучасний стан економіки досить часто не відповідають новим вимогам. Саме тому не зрозумілими для них залишаються нові спеціальності. Значну роль при цьому відіграє саме профорієнтація, яка передбачає поширення інформації про структурні зрушення в економіці, новітні тенденції та державні програми.

Найактивніше на сучасному етапі розвитку ринку освітніх послуг в Україні використовуються *економічні методи управління*. Вони повинні включати матеріальне стимулювання діяльності суб'єктів ринку освітніх послуг за результатами діяльності, економічне планування, бюджетне управління та ін.

Управління ринком освітніх послуг повинно ґрунтуватися на таких принципах:

- ✦ регіональності;
- ✦ планування;
- ✦ сприяння;
- ✦ участі місцевої громадськості;
- ✦ цілісності;
- ✦ збалансованості;
- ✦ реалізації державного регулювання;
- ✦ стратегічної спрямованості;
- ✦ оптимального поєднання централізації та децентралізації управління;
- ✦ випереджуючого розвитку.

Принцип регіональності полягає в тому, що розвиток ринку залежить від регіону. Тобто розвиток ринку освітніх послуг повинен підпорядковуватися регіональним інтересам і враховувати особливості функціонування регіону: його спеціалізацію, щільність населення, перспективи розвитку та розробки територій та ін.

Принцип планування передбачає необхідність чітко планування показників роботи, цілей функціонування та розвитку ринку освітніх послуг. Побудова та функціонування ринку повинне бути чітко підпорядковане стратегічним цілям розвитку сфери освіти, які мають входити до Концепції розвитку або стратегічного плану розвитку галузі.

Принцип сприяння забезпечує необхідність створення умов, сприятливих для розвитку вищих навчальних закладів. До таких умов включаємо визначення ролі вищих навчальних закладів, відповідність державного фінансування потребам (забезпечення не лише виживання, але і розвитку), деформалізація звітності, приведення у відповідність нормативної бази забезпечення роботи, зменшення контролю за фінансовою діяльністю, спрощення процедури ліцензування та акредитації та зняття з них функції мірила якості освітніх послуг та ін.

Принцип участі місцевої громадськості у діяльності навчальних закладів передбачає посилення ролі місцевої громадськості та збільшення відповідальності навчальних закладів перед місцевими органами влади. Це може проявлятися у забезпеченні процедури ліцензування як комплексного заходу відносно регіону. У той час, як ліцензування окремих навчальних закладів може виявитися неефективним, проведення процедури для регіону буде передбачати комплексний аналіз потреб регіону та перспектив його розвитку.

Під цілісністю мається на увазі, що ринок освітніх послуг у цілому має такі особливості та завдання, які не притаманні жодному із учасників ринку. Тобто жоден із

учасників ринку окремо не здатен виконувати завдання, поставлені перед системою освіти. І разом з цим лише сукупний ефект діяльності вищих навчальних закладів може реалізувати поставлені завдання.

Принцип збалансованості передбачає забезпечення відповідності мережі вищих навчальних закладів потребам регіону. Фактично підготовка фахівців у регіональних вищах повинна бути підпорядкована можливостям регіону.

Принцип реалізації державного регулювання включає розробку і реалізацію новітніх інструментів впливу на ринок з урахуванням нових умов роботи та перспектив розвитку. Структурні зміни в економіці, які відбулися після економічної кризи, повинні знайти своє відображення у підготовці фахівців, які виявилися найбільш конкурентоздатними.

Принцип стратегічної спрямованості передбачає регулювання ринку освітніх послуг відповідно до довгострокових перспектив. Розвиток науки та техніки спричинив появу нових форм і видів роботи. Це потребує підготовки нової генерації спеціалістів. Структура підготовки фахівців не відповідає новітнім потребам економіки. Нові умови господарювання вимагають перегляду змісту існуючих програм підготовки фахівців та появи нових.

Принцип оптимального поєднання централізації та децентралізації управління полягає у забезпеченні дотримання загальних правил функціонування та наявності значної кількості свобод для вищих навчальних закладів.

Принцип випереджуючого розвитку полягає в тому, що подальший розвиток сфери освіти має ґрунтуватися на вивченні передового досвіду та перспективах розвитку національної економіки. У наш час виникає багато нових професій, які забезпечуватимуть конкурентоспроможність економіки та акумулюють прогресивні погляди. Саме на такі галузі повинні орієнтуватися плани розвитку.

Аналіз функціонування ринку освітніх послуг дає змогу визначити основні *рівні управління*. *Перший рівень* пов'язаний із глобалізаційними та інтеграційними процесами, які спостерігаються не лише в економічній сфері, а в освіті набувають форми Болонського процесу та господарської інтеграції. Проблеми, викликані глобалізаційними та інтеграційними процесами на ринку освітніх послуг, полягають у недосконалому законодавчій базі для реалізації завдань, які ставлять перед освітньою системою України більш розвинених країн, і визначенні можливостей інтеграції та її масштабів, які дадуть змогу зберегти і національні особливості та забезпечити високий рівень конкурентоспроможності кваліфікованого персоналу на світовому ринку праці.

Другий рівень управління забезпечується на національному рівні і передбачає вирішення сучасних питань оптимізації структури ринку освітніх послуг, його рівномірного розвитку, забезпечення наступності освіти, приведення у відповідність ринок освітніх послуг і нормативної бази ринку праці, забезпечення підготовки фахівців у відповідності до державних потреб, рівень наукової діяльності вищих навчальних закладів, підвищення конкурентоспроможності національної освіти і науки.

Третій рівень управління формується на регіональному рівні та передбачає забезпечення потреб регіону, збільшення участі місцевої громадськості у проведенні ліцензування та акредитації, зменшення рівня конкуренції на ринку освітніх послуг і присутності навчальних закладів за рахунок скорочення філіалів, формування спеціалізації регі-

ону, збільшення участі регіональних органів влади у фінансуванні та господарській діяльності навчальних закладів.

Одне із вагомих питань, яке потребує подальшого вирішення, є оцінка ефективності державного управління системою освіти України на сучасному етапі. Ефективність управління повинна розглядатися на кожному рівні. Сума ефектів кожного рівня управління ринком освітніх послуг не дорівнює загальній ефективності, оскільки ефективність можна оцінювати і на наднаціональному рівні. Визначаючи ефективність управління, варто зосередити увагу на показниках, які й будуть її визначати.

Показники ефективності на кожному рівні відрізняються. На рівні забезпечення інтеграційних і глобалізаційних процесів пропонується ефективність розглядати у площині забезпечення уніфікації освіти та мобільності робочої сили, але зі збереженням національних та культурних особливостей. Адаже досить часто навіть економічні сфери діяльності, які прийшли в Україну з розвинених країн, набувають тут нових форм і вимагають нових інструментів і механізмів реалізації. Саме тому збереження національних особливостей стає пріоритетним завданням для забезпечення конкурентоспроможності інноваційного розвитку.

На національному рівні показниками ефективності можна вважати рівень освіченості населення, показники віддачі від освіти (економічні та соціальні), частка фінансових вкладень в освіту на душу населення, рівень доступності освіти та ін.

Показники ефективності на регіональному рівні визначають рівень віддачі діяльності навчальних закладів на місцевому рівні. До цієї групи відносимо показники економічної діяльності регіону, економічну та інноваційну активність підприємств та організацію нових форм роботи, забезпечення безперервності зростання економічної діяльності регіону. На регіональному рівні та на рівні навчального закладу показники ефективності часто носять виключно економічний характер і вказують на рівень економії ресурсів та рівень віддачі від інвестицій, при цьому не існує програм збереження інтелектуального капіталу регіону.

Проблемними питаннями управління ринком освітніх послуг залишаються забезпечення рівного доступу до освіти всіх громадян, оцінка ефективності функціонування галузі, перерозподіл споживачів між закладами різного рівня підготовки, підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення, підвищення рівня якості освіти, економічна діяльність вищих навчальних закладів, узгодження системи вищої освіти України із вимогами Болонської декларації, збільшення автономії навчальних закладів без втрати регулюючих функцій держави, підвищення конкурентоспроможності науки, подальшого удосконалення системи ліцензування та акредитації, оптимізація структури ринку освітніх послуг, рівень вищої освіти, невідповідність переліку напрямів і спеціальностей Класифікатору професій, рівень наукової діяльності навчальних закладів.

Вирішення цих проблем потребує часу, досвіду та фінансових вкладень. Проте, певні зрушення можна спостерігати вже на даному етапі розвитку. Як один із засобів вирішення проблеми рівності доступу до якісної освіти запроваджено систему незалежного тестування. Основна мета, яка декларувалася при формуванні цієї системи, визначалася як «забезпечення рівного та справедливого доступу до якісної освіти для всіх без винятку молодих людей» [63]. Однак проведення незалежного тестування ви-

явило ряд нових проблем із фінансовим забезпеченням і часом зарахування студентів.

Оцінка діючої системи регулювання ринку освітніх послуг дозволяє зробити висновок про необхідність удосконалення державного регулювання. З метою ефективного функціонування ринку освітніх послуг можна запропонувати регулятивний механізм, який ґрунтується на визначених принципах управління. Цей механізм передбачає поєднання ринкового механізму і державного регулювання, спрямованого на формування інноваційного характеру розвитку освіти (рис. 1).

Така структура спрямована на ефективне функціонування ринку освітніх послуг у сучасних умовах і передбачає поєднання ринкового механізму та продуманого державного регулювання, за допомогою методів прямого і непрямого впливу на дії суб'єктів освітньої діяльності, інструментів податкової, фінансової, нормативної, правової, соціальної політики. Такі дії повинні бути спрямовані на забезпечення рівного доступу до освітніх послуг, гарантування їх якості, формування інноваційного характеру розвитку освіти та ін.

Однією із вагомих проблем управління ринком освітніх послуг України є оцінка ефективності державного управління системою освіти. Подальший розвиток системи державного управління неможливий без аналізу існуючого рівня розвитку.

У науковій літературі існує кілька підходів до оцінки ефективності державного управління системою освіти. Наприклад, Матвієнко П. В. здійснює узагальнюючий аналіз на основі методики побудови рейтингу розвитку регіонів. Визначення рівня розвитку освіти та науки в регіонах України проводиться за набором показників, в які входять:

I. Показники для визначення рівня розвитку освіти в регіонах України.

1. Кількість дітей в дошкільних закладах на 10 тис. населення.
2. Кількість учнів у загальноосвітніх закладах на 10 тис. населення.
3. Кількість професійно-технічних навчальних закладів на 10 тис. населення.
4. Кількість слухачів у професійно-технічних навчальних закладах на 10 тис. населення.
5. Вищі навчальні заклади на 10 тис. населення.
6. Кількість студентів у вищих навчальних закладах I – II рівня акредитації на 10 тис. населення.
7. Вищі навчальні заклади III – IV рівнів акредитації на 10 тис. населення.
8. Кількість студентів у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації на 10 тис. населення.

II. Показники для визначення рівня розвитку науки в регіонах України.

1. Організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи на 10 тис. населення.
2. Чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи на 10 тис. населення.
3. Чисельність докторів наук, які зайняті в економіці України на 1000 тис. населення.
4. Чисельність кандидатів наук, які зайняті в економіці України на 1000 тис. населення.
5. Внутрішні поточні витрати на наукові та науково-технічні роботи, виконані власними силами наукових організацій на одну особу.
6. Інноваційно-активні підприємства у промисловості за напрямками інноваційної діяльності на 10 тис. населення.

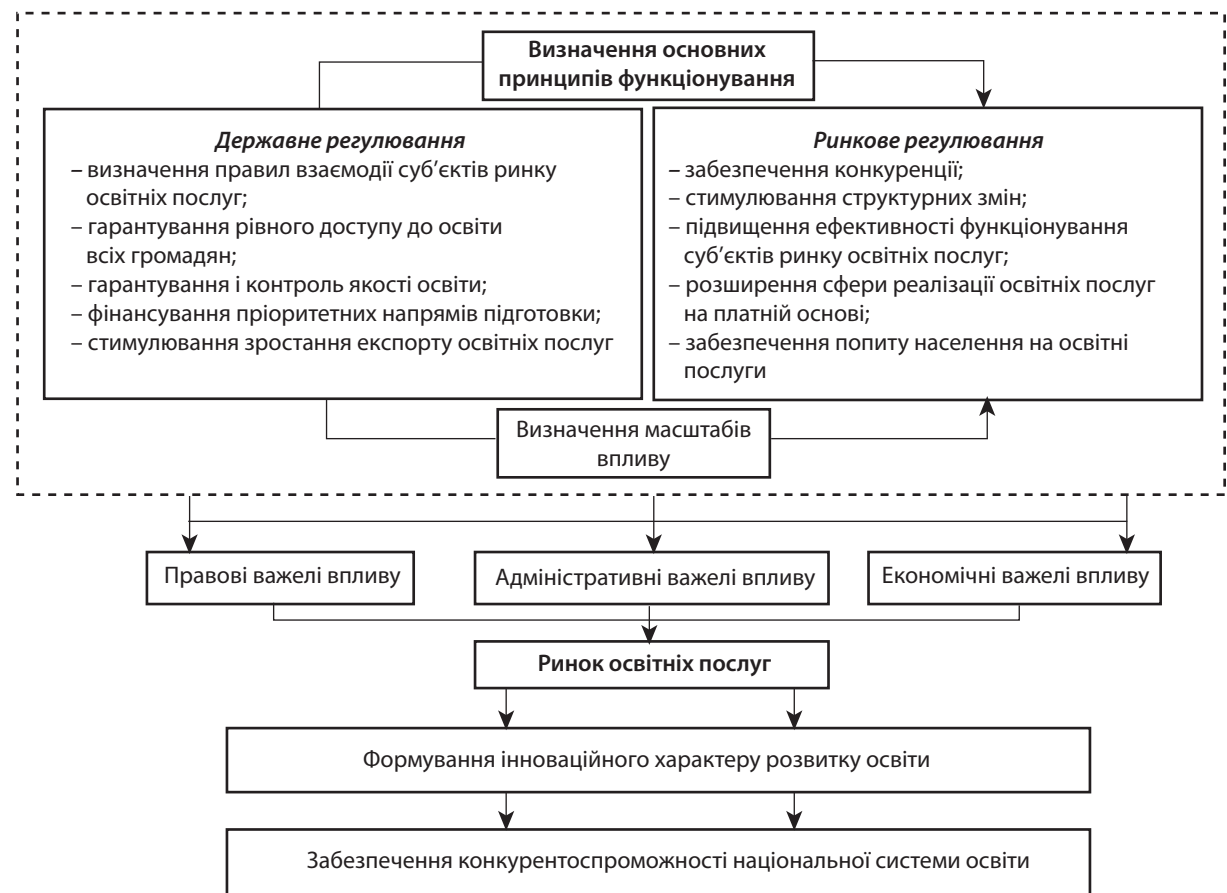

Рис. 1. Структура регулятивного механізму, що забезпечує ефективне функціонування ринку освітніх послуг

7. Обсяг інноваційних витрат на одну особу.
8. Обсяг інноваційної продукції на одну особу.
9. Обсяг інноваційної продукції, поставленої на експорт, на одну особу.
10. Впровадження прогресивних технологічних процесів у промисловості на 10 тис. населення.
11. Освоєно нових видів продукції у промисловості на 10 тис. населення [3; 4].

Аналіз вказує на існування значних диспропорцій розвитку регіонів. Наприклад, за всіма показниками рівня розвитку освіти випереджають середнє значення даних показників по Україні Донецька, Львівська та Херсонська області. Автономна Республіка Крим взагалі має всі показники, нижчі за середній рівень по Україні, що свідчить про низький рівень розвитку освіти. При цьому варто відмітити, що існує диспропорція навіть у розвитку тих регіонів, які мають досить високі показники за результатами аналізу.

На основі аналізу даних можна стверджувати про наявність регіональних диспропорцій розвитку ринку освітніх послуг.

Проте, аналіз цих показників вказує на статичність дослідження, оскільки вони не враховують динаміки розвитку, рівня народжуваності, тобто збільшення показників, які розраховуються, наприклад, на одну особу, можуть бути спричинені зменшенням кількості населення, а не збільшенням активності по даному напрямку.

Таке дослідження може бути використане лише для визначення зрізу стану галузі на певний момент часу і виключно як засіб поточного контролю. Для ефективного аналізу розвитку галузі необхідна модель, яка враховує динаміку розвитку і дає можливість чіткого прогнозування.

Інша система оцінки ефективності освіти, запропонована науковцями В. А. Кір'ян, Г. А. Дмитренко, С. М. Мудрою, має за основу показники рівня освіченості, рівня творчого, морального та фізичного розвитку. Проте така система взагалі не враховує економічні результати освітньої діяльності, а наведені показники частково вимірюються на основі суб'єктивних суджень батьків про зміни в розвитку власних дітей. Окрім того, зміни в розвитку особистості можуть відбуватися за рахунок зовнішніх факторів, відсутніх у навчальних закладах.

До проблем вимірювання ефективності освіти звертається І. Кузнецова, яка виділяє два рівні ефективності: ендогенну та екзогенну. До факторів ендогенної ефективності відносяться профіль та пропускна спроможність навчальних закладів. При цьому на основі цих факторів визначається потенційна здатність системи освіти. Фактори екзогенної ефективності включають у себе ступінь інтеграції системи освіти в інноваційну систему та здатність приводити характеристики персоналу до потреб інноваційного суспільства.

Аналіз ефективності системи освіти дозволяє виявити основні проблеми управління ринком освітніх послуг на сучасному етапі. До таких проблем у першу чергу належить формування рівноваги між ринком освітніх послуг і ринком праці, тобто аналіз структури освітньої системи для виявлення потенціального попиту та можливостей пропозиції. Це можливо через систему перепрофілювання існуючих навчальних закладів або ж відкриття нових. Можливим є збільшення частки альтернативних форм і методів навчання, що дасть можливість охопити процесом навчання більшу кількість людей.

Проблемним питанням, на нашу думку, залишається перерозподіл споживачів між вищими навчальними закладами I – II і III – IV рівнів акредитації. Останнім часом спостерігається стійка тенденція зменшення кількості студентів вищих навчальних закладів I – II рівнів акредитації.

Проте такі тенденції варто розглядати порівняно із динамікою розвитку системи освіти і формування частки висококваліфікованого персоналу в розвинених країнах. Останні тенденції свідчать про збільшення частки висококваліфікованого персоналу в економіці розвинених країн. Наприклад, у період з 1960 по 1980 рр. спостерігаються загальноосвітні тенденції збільшення частки студентів, що пов'язано зі збільшенням попиту на фахівців певного профілю. Так, у Ірландії, ФРН і Греції збільшення відбулося у 4 – 5 разів, Фінляндія, Ісландія, Швеція та Італія збільшили свою частку в 5 – 7 разів, а Іспанія та Норвегія – в 7 – 9 разів. При цьому, за прогнозами експертів, такі тенденції будуть мати місце і в майбутньому: наприклад, для Німеччини прогнозується показник потреби залучення висококваліфікованих кадрів на рівні 40%, і лише 16% робочих місць не вимагатимуть ніякої підготовки для виконання робіт [1].

Основними проблемами для підвищення ефективності функціонування ринку освітніх послуг є:

- ✦ подолання кризи якості освіти і перехід до зростання;
- ✦ зміна структури освітньої галузі, реконструкція матеріальної бази та застосування новітніх технологій;
- ✦ перехід на міжнародні стандарти освіти;
- ✦ рівноправне включення національної освітньої системи у світову.

Окрім оцінки ефективності, досить вагомою проблемою управління ринком освітніх послуг на сучасному етапі є поширення процесів інтернаціоналізації та глобалізації. Увага європейської спільноти до системи освіти України спричиняє інтенсифікацію виявлення та розв'язання проблем.

Нагальним є питання розширення автономії навчальних закладів. На сьогоднішній день існує чимало думок про підвищення економічної ефективності освіти, проте, досить вагомою перепоною на цьому шляху є статус навчальних закладів як неприбуткових організацій. Такий статус фактично унеможливує ведення комерційної діяльності навіть у рамках основного виду робіт – науковій розробки, інноваційна діяльність, надання платних консультацій чи організація дозвілля студентів. Разом з тим, держава не забезпечує навчальні заклади фінансовими ресурсами у повному обсязі. Такі суперечності призводять до тінізації діяльності навчальних закладів. Певні види робіт просто не враховуються в документації. Таким чином, держава сама провокує навчальні заклади невмотивовано збільшувати власні витрати для забезпечення оптимального фінансування.

У рамках проблеми автономії навчальних закладів, на нашу думку, можна запропонувати її збільшення, розширення переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, збільшення доступу навчальних закладів до власних фінансових ресурсів, розрахунок ціни на освітні послуги на основі реальних витрат із урахуванням середнього прибутку.

За органами державного регулювання варто залишити нагляд за вмотивованим формуванням ціни на освітні послуги, можливість обмеження рівня рентабельності на-

вчальних закладів, контроль за якістю, підтримання економічно не вигідних напрямків підготовки фахівців за рахунок дотацій.

Удосконалення системи ліцензування та акредитації, на нашу думку, повинно проводитися не в розрізі змін вимог до навчальних закладів – потребує удосконалення сама структура закладів ліцензування та акредитації. На даний час це досить громіздкий процес, який в результаті носить більш формальний характер, оскільки рівень завантаження органів ліцензування та акредитації не дозволяє проводити нагляд на високому якісному рівні. Окрім того, процедури ліцензування та акредитації досить часто відірвані від реальних потреб країни та регіону.

Потребує оптимізації структура навчальних закладів. На сьогодні в Україні існує думка, що оптимальною кількістю відповідно до кількості населення є 100 навчальних закладів. Тобто фактично необхідно зменшити кількість вищих навчальних закладів більше, ніж у 9 разів [2].

Обґрунтуванням такої думки є той факт, що в розвинених країнах, які мають приблизно такий самий рівень населення, навчальних закладів набагато менше. Проте, на нашу думку, доцільним є збереження системи освіти, що не виключає її загальної оптимізації. Варто говорити не стільки про відкликання ліцензій на ведення освітньої діяльності, скільки про укрупнення навчальних закладів. Окрім того, більш вагомим показником є не наявність навчальних закладів, а ліцензійні обсяги на підготовку фахівців. Досвід розвинених країн не може бути застосований повною мірою, оскільки кожна країна має свою специфіку розвитку. Україна є однією з найбільших країн Європи за площею, щільність населення менша, тому зменшення кількості навчальних закладів призведе до збільшення вартості освіти, штучного посилення конкуренції, збільшення витрат споживачів на отримання освіти. Такі заходи можливі тільки із зміцненням економічної ситуації в країні, збільшенням рівня доходів населення, формуванням сильних університетів, які матимуть сильну матеріально-технічну базу. Хоча це не знімає проблеми існування навчальних закладів, які проводять підготовку фахівців за 1–2 спеціальностями. Наприклад, Київський міський педагогічний коледж готує фахівців тільки зі спеціальності «Початкове навчання» на освітньо-кваліфікаційному рівні «молодший спеціаліст» і «бакалавр», Київський педагогічний коледж ім. К. Д. Ушинського на цьому ж освітньо-кваліфікаційному рівні готує фахівців за спеціальностями «Дошкільне виховання» та «Педагогіка і методика середньої освіти. Музика». І хоча ліцензійні обсяги досить значні (330 осіб), проте можна з упевненістю говорити про неефективність використання ресурсів.

Укрупнення навчальних закладів дозволить паралельно вирішити проблему їх малого завантаження. Середній показник кількості студентів у навчальному закладі по Україні становить 6,6 тис. осіб.

До оптимізації структури можна віднести і питання підпорядкування навчальних закладів державним органам. На сьогодні навчальні заклади підпорядковані 26 міністерствам і відомствам, що спричиняє неможливість усунення дублювання зусиль, неефективність витрачання ресурсів, неможливість комплексного оздоровлення системи освіти.

В оптимізацію варто включити і питання наявності структурно-відокремлених підрозділів, кількість яких перевищує кількість вищих навчальних закладів. І хоча це

питання піднімається на рівні Міністерства освіти і науки України, вони продовжують своє функціонування. Показники діяльності таких підрозділів досить часто знаходяться на низькому рівні, що негативно впливає на імідж освіти в цілому та на якість робочої сили і, відповідно, інтелектуального потенціалу.

Досить низьким залишається рівень наукової діяльності навчальних закладів. Перехід до світових стандартів ведення освітньої діяльності став причиною реструктуризації освітніх і наукових установ. Система науково-дослідних інститутів на даний час руйнується, якщо не формально, то реально: хоча формально наукові інститути існують, їх фінансування вкрай погане і не відповідає реальним вимогам. Поряд з цим система наукової діяльності у навчальних закладах не сформована – реальні наукові розробки проводять тільки 164 вищі навчальні заклади III – IV рівнів акредитації, що становить 46,7% від загальної кількості. Підвищення конкурентоспроможності науки можливе за рахунок створення цільових програм фінансування, коли фінансуються конкретні проекти. Проте в даному випадку можливе спекулювання на результатах наукових розробок, оскільки відсутність контролю за такими розробками стає причиною неефективності витрат. Окрім того, проблемним є питання, скільки коштів потрібно і за ким залишити функцію відбору проектів. Україна вже має досвід, коли комісія по розподілу фінансових ресурсів на молодіжні проекти видає кошти одним і тим самим організаціям.

Невідповідність переліку напрямів і спеціальностей Класифікатору професій спричиняє правову суперечку. Окрім того, не дивлячись на те, що світові тенденції вказують на необхідність підготовки широкопрофільних фахівців, Україна розширює перелік напрямів підготовки фахівців – після останніх змін кількість напрямів зросла із 76 до 146.

ВИСНОВКИ

Аналізуючи вищесказане, можна зробити висновок, що на сьогодні успішна діяльність ринку освітніх послуг потребує вирішення значної кількості проблем. Лише виважена, систематична та цілеспрямована політика держави може забезпечити планомірний перехід функціонування ринку на новий якісний рівень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Education at a Glance 2013: OECD Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org/edu/eag.htm>
2. **Фінніков Т.** Загальний огляд системи вищої освіти в Україні / Т. Фінніков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_ep_333_ua_hegfv.doc
3. **Матвієнко П.** Основні критерії та моделі оцінки ефективності державного управління / П. Матвієнко // Економіка та держава. – 2008. – № 6. – С. 70 – 76.
4. **Матвієнко П.** Узагальнююча оцінка розвитку регіонів / П. Матвієнко // Економіка України. – 2007. – № 5. – С. 26 – 35.
5. **Круть П. П.** Основні напрями реформування вищої освіти у провідних країнах світу. // П. П. Круть, Л. А. Штефан / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2007-12/07krplcw.pdf
6. **Константюк Н. І.** Глобальні тенденції фінансового забезпечення вищої освіти / Н. І. Константюк // Інноваційна економіка. – 2013. – № 2. – С. 14 – 18.
7. **Животовская И. Г.** Реформа высшего образования в Китае: проблема подготовки кадров / И. Г. Животовская // Экономика образования. – 2007. – № 5. – С. 60 – 69.

8. Academic Ranking of World Universities. Methodologies and Problems / N.C.LIU and CHENG Institute of Higher Education, Shanghai Jiao Tong University, Shanghai 200240, China [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>

REFERENCES

"Academic Ranking of World Universities. Methodologies and Problems" <http://ed.sjtu.edu.cn/ranking.htm>

"Education at a Glance 2013: OECD Indicators" <http://www.oecd.org/edu/eag.htm>

Finnikov, T. "Zahalnyi ohliad systemy vyshchoi osvity v Ukraini" [Overview of higher education in Ukraine]. www.irf.ua/files/ukr/programs_edu_ep_333_ua_hegfv.doc

Krut, P. P., and Shtefan, L. A. "Osnovni napriamy reformuvannya vyshchoi osvity u providnykh krainakh svitu" [The main directions of

the reform of higher education in the leading countries of the world]. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2007-12/07kpplcw.pdf

Konstantiuk, N. I. "Hlobalni tendentsii finansovoho zabezpechennia vyshchoi osvity" [Global trends of financial provision of higher education]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 2 (2013): 14-18.

Matviienko, P. "Uzahalniuiucha otsinka rozvytku rehioniv" [Generalizing estimation of regional development]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 5 (2007): 26-35.

Matviienko, P. "Osnovni kryterii ta modeli otsinky efektyvnosti derzhavnoho upravlinnia" [The main criteria and models for evaluating the effectiveness of public administration]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 6 (2008): 70-76.

Zhivotovskaia, I. G. "Reforma vysshogo obrazovaniia v Kitae: problema podgotovki kadrov" [Higher education reform in China: the problem of training]. *Ekonomika obrazovaniia*, no. 5 (2007): 60-69.

УДК 338.2

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

СЕМИРАК О. С.

УДК 338.2

Семирак О. С. Теоретичні основи формування ефективної державної економічної політики

У статті проведено історико-аналітичний аналіз поглядів на роль державного управління у сфері економічних відносин за різними економічними напрямками з метою виокремлення традиційних і новітніх сутнісних орієнтирів сучасної теорії державного регулювання економіки. Визначено особливості сучасних моделей економічної політики, які передбачають постановку державою цілей, вибір відповідних до цілей найефективніших інструментів та математичної функції, яка б описувала залежність між ними. Розглядається концепція базової теорії економічної політики Я. Тінбергена, її переваги та недоліки. Вивчено передумови та проведено аналіз сучасної концепції ролі держави в економіці як суб'єкта ринку. Розглянуто сучасну концепцію економічної соціодинаміки, згідно з якою головним завданням держави є максимізація соціальної корисності та постійне покращення точки Парето-оптимуму. Розглянуто поняття «соціодинамічний мультиплікатор», який передбачає наявність трьох основних складових: соціального ефекту від діяльності держави, прагнення індивідів до створення чогось нового та наявності формальних і неформальних інститутів, які поєднують два перші елементи.

Ключові слова: державне регулювання економіки, державна політика, базова теорія економічної політики, теорія нової політичної економії, теорія економічної соціодинаміки.

Табл.: 1. **Бібл.:** 20.

Семирак Оксана Степанівна – аспірантка, кафедра фінансів, Національний університет «Львівська політехніка» (вул. Степана Бандери, 12, Львів, 79013, Україна)

E-mail: 1nana@rambler.ru

УДК 338.2

UDC 338.2

Семирак О. С. Теоретические основы формирования эффективной государственной экономической политики

В статье проведен историко-аналитический анализ взглядов на роль государственного управления в сфере экономических отношений по различным экономическим направлениям с целью выделения традиционных и новейших существенных ориентиров современной теории государственного регулирования экономики. Определены особенности современных моделей экономической политики, предусматривающие постановку государством целей, выбор соответствующих целям эффективных инструментов и математической функции, которая описывала бы зависимость между ними. Рассматривается концепция базовой теории экономической политики Я. Тинбергена, ее преимущества и недостатки. Изучены предпосылки и проведен анализ современной концепции роли государства в экономике как субъекта рынка. Рассмотрена современная концепция экономической социодинамики, согласно которой главной задачей государства является максимизация социальной полезности и постоянное улучшение точки Парето-оптimumа. Рассмотрено понятие «социодинамический мультипликатор», который предполагает наличие трех основных составляющих: социального эффекта от деятельности государства, стремления индивидов к созданию чего-то нового и наличия формальных и неформальных институтов, которые объединяют два первых элемента.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, государственная политика, базовая теория экономической политики, теория новой политической экономии, теория экономической социодинамики.

Табл.: 1. **Библ.:** 20.

Семирак Оксана Степановна – аспирантка, кафедра финансов, Национальный университет «Львовская политехника» (ул. Степана Бандеры, 12, Львов, 79013, Украина)

E-mail: 1nana@rambler.ru

Semyrak O. S. Theoretical Grounds of Formation of the Efficient State Economic Policy

The article conducts historical and analytical analysis of views on the role of state administration in the sphere of economic relations by various economic directions in order to allocate traditional and newest essential reference points of the modern theory of state regulation of economy. It identifies specific features of modern models of economic policy that envisage setting goals by the state, selection of relevant efficient tools and mathematic function, which would describe dependencies between them. It considers the concept of the basic theory of economic policy of Jan Tinbergen, its advantages and shortcomings. It studies prerequisites and conducts analysis of the modern concept of the role of state in economy as a subject of the market. It considers the modern concept of economic socio-dynamics, pursuant to which the main task of the state is maximisation of social usefulness and permanent improvement of the Pareto-optimal. It considers the "socio-dynamic multiplier" notion, which envisages availability of three main components: social effect from activity of the state, yearning of individuals for creation of something new and availability of formal and informal institutions that united first two elements.

Key words: state regulation of economy, state policy, basic theory of economic policy, theory of new political economy, theory of economic socio-dynamics.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 20.

Semyrak Oksana S. – Postgraduate Student, Department of Finance, National University «Lviv Polytechnic» (vul. Stepana Bandery, 12, Lviv, 79013, Ukraine)

E-mail: 1nana@rambler.ru

МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ
ЕКОНОМІКА